

Reakciókinetika

Reakciósebesség

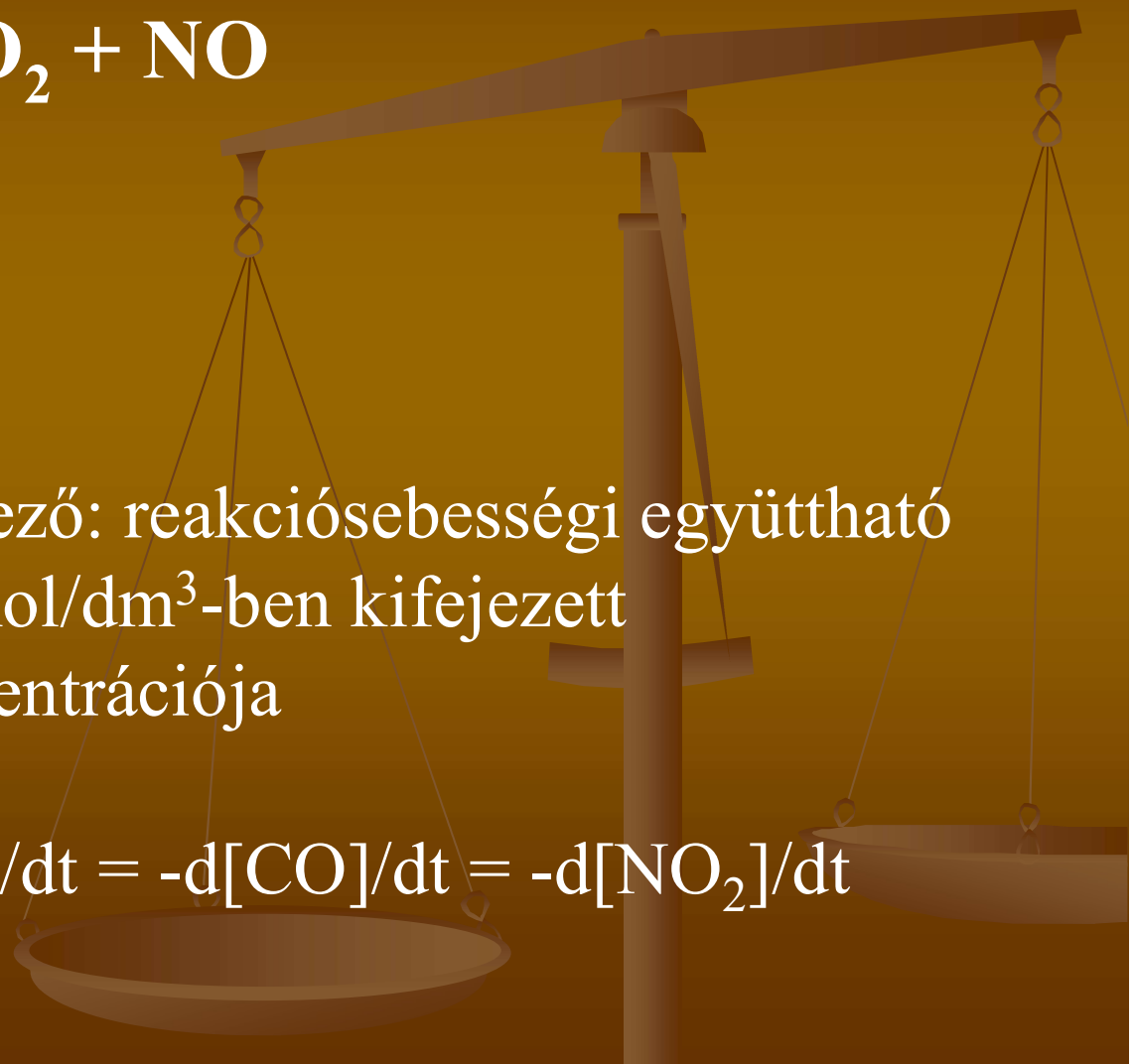
$$v = k[\text{CO}][\text{NO}_2]$$

v reakciósebesség

k arányossági tényező: reakciósebességi együttható

[...] az adott anyag mol/dm³-ben kifejezett pillanatnyi koncentrációja

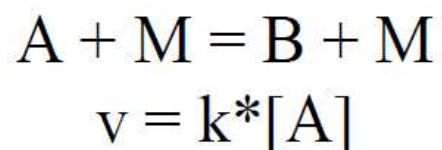
$$v = d[\text{CO}_2]/dt = d[\text{NO}]/dt = -d[\text{CO}]/dt = -d[\text{NO}_2]/dt$$

Reakciókinetika

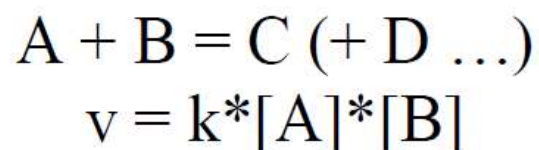
Elemi reakciók molekularitása

unimolekuláris reakció

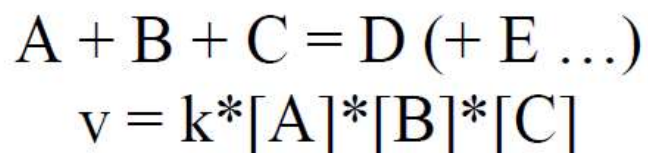
M – például az edény fala,
indifferens molekula

bimolekuláris reakció

legelterjedtebb
2 részecske ütközése

trimolekuláris reakció

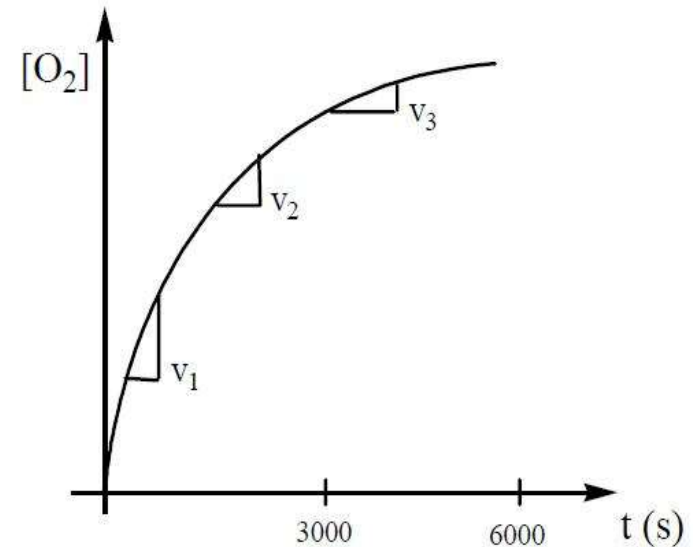
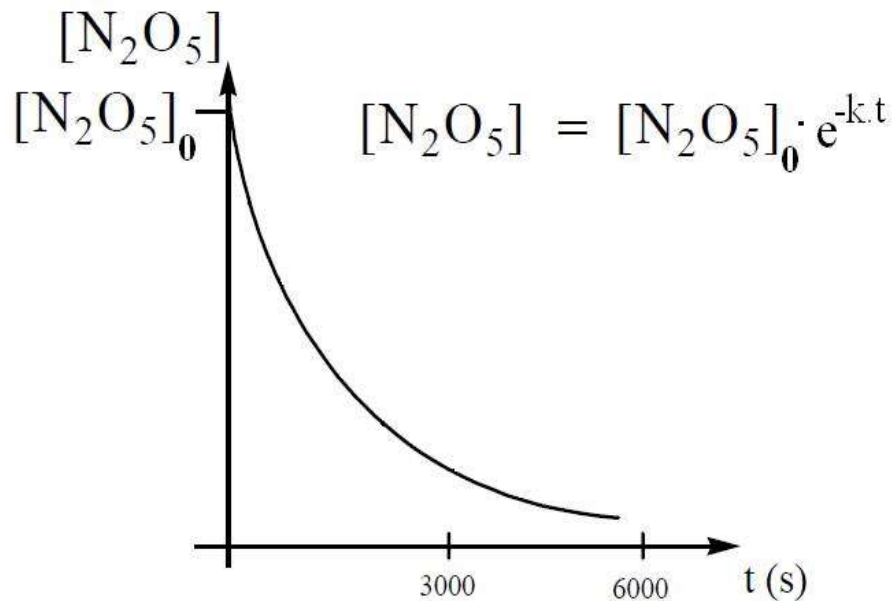
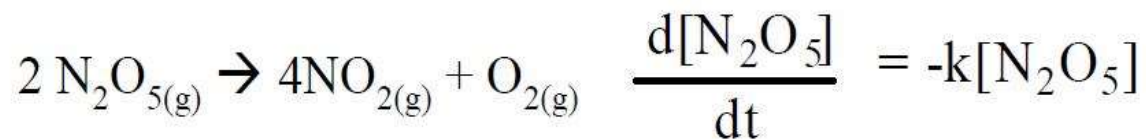
ritka, mert 3 részecske
megfelelő ütközésének
nagyon kicsi az esélye

Reakciókinetika

Reakciók rendősége

elsőrendű

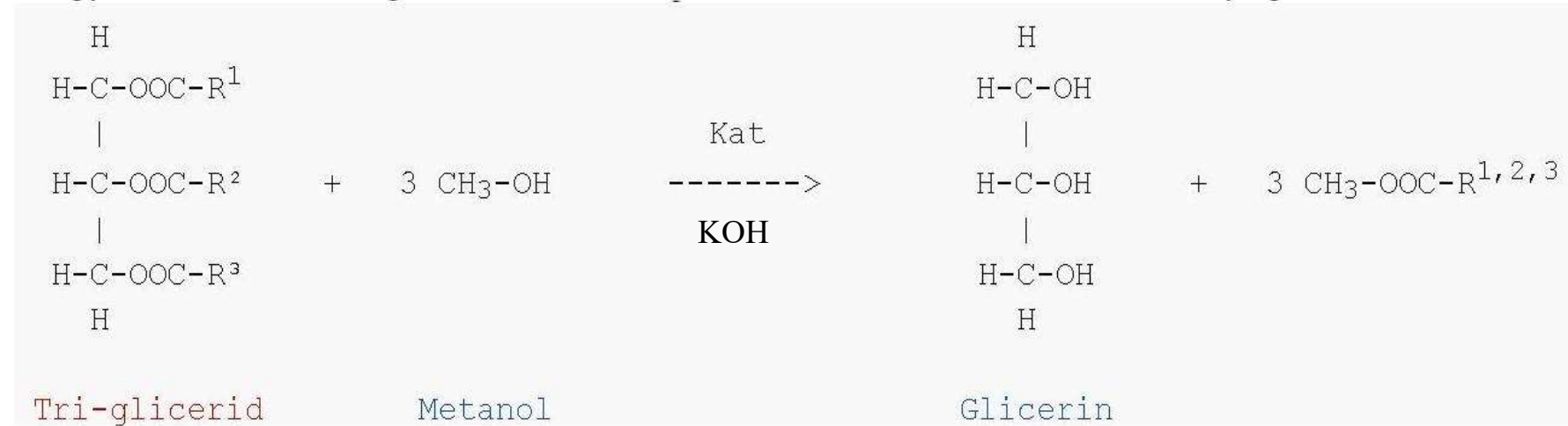

Reakciókinetika

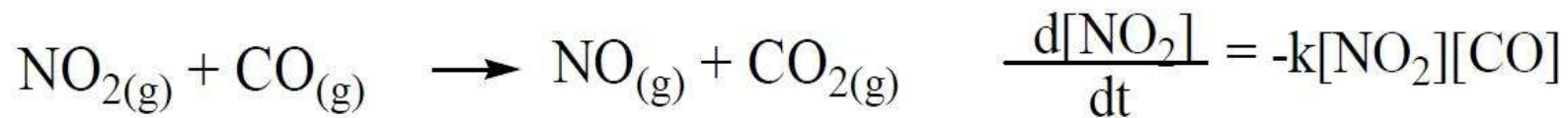
Reakciók rendűsége

elsőrendű

Nagy metanol felesleg esetén a metanol koncentráció-változása elhanyagolható

másodrendű

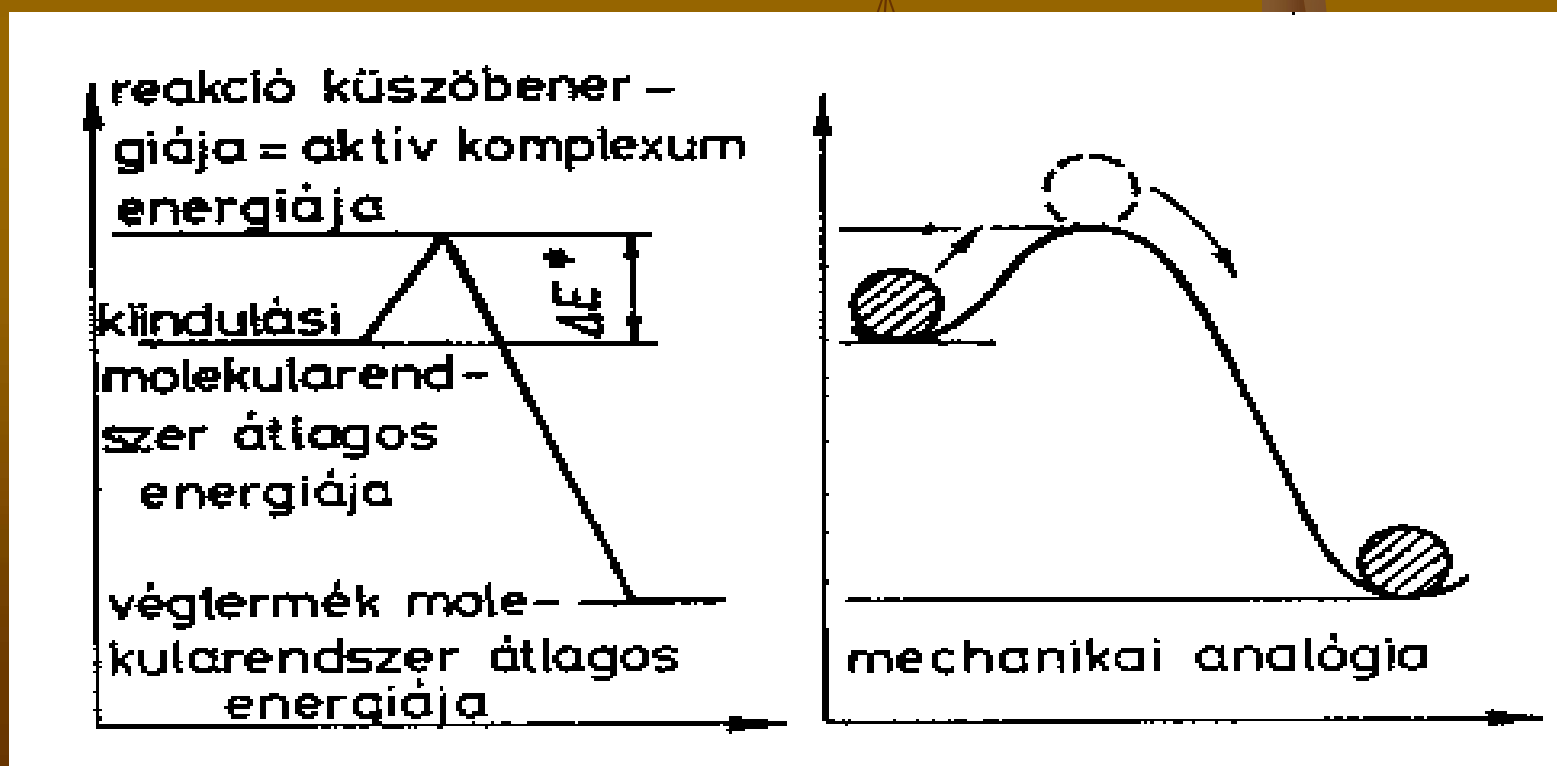
harmadrendű

A reakciósebesség hőmérsékletfüggése

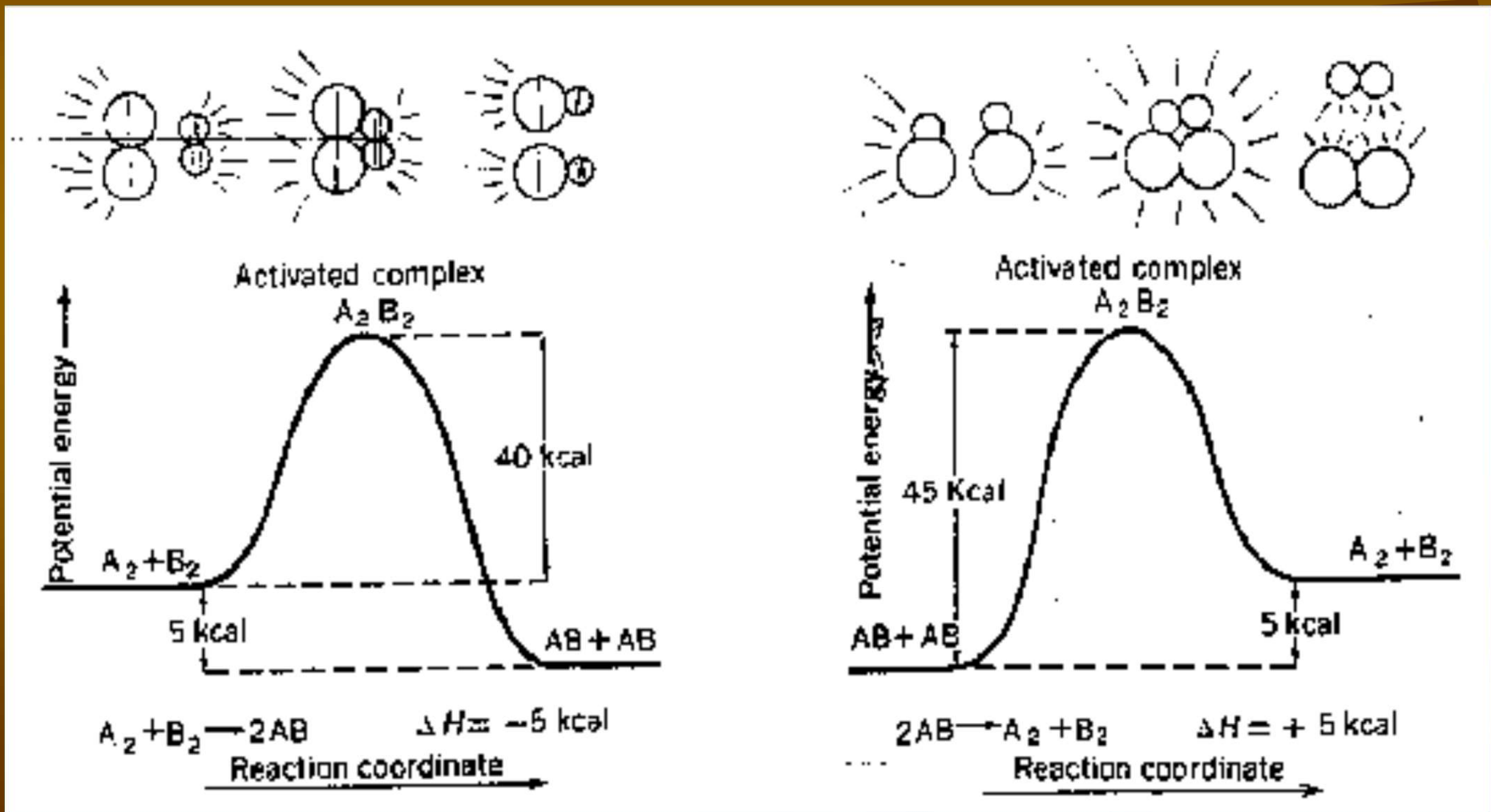
A reakciók létrejöttének szükséges feltétele a részecskék ütközése,
De ez nem elegendő feltétel!

Akkor megy végbe a reakció, ha az ütköző atomok vagy molekulák rendelkeznek egy energiátöbblettel, az ún. **aktiválási energiával (E^*)**.

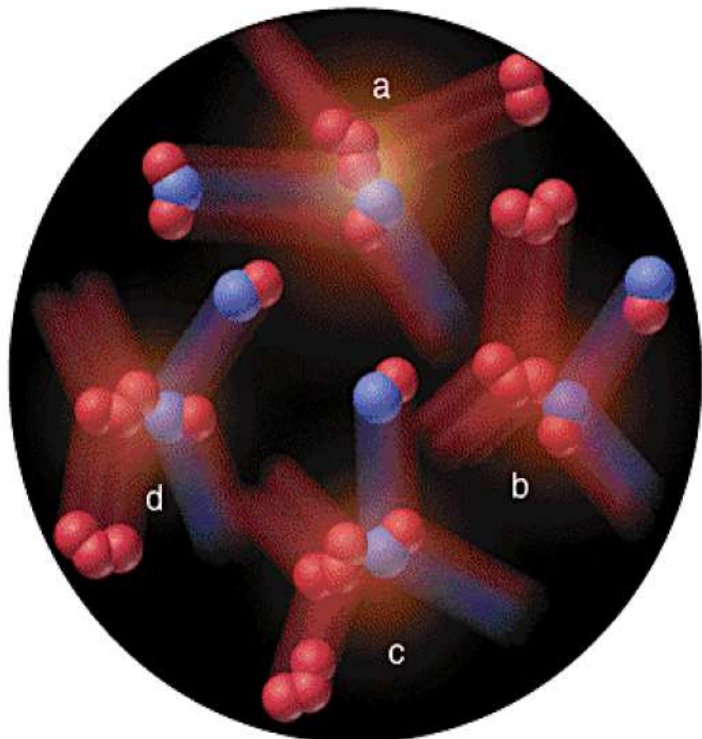
Reakciókinetika

Elemi reakció: egy ütközés következtében végbemenő átalakulás kellő sebességgel, megfelelő irányból!!

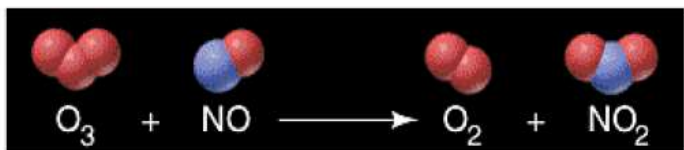
Reakciókinetika

$$v = k \cdot [A] \cdot [B] = d[C]/dt = -d[A]/dt = -d[B]/dt$$

v – reakciósebesség

k – reakciósebességi állandó

$$\text{Arrhenius összefüggés: } k = A \cdot \exp(-E_a/RT)$$

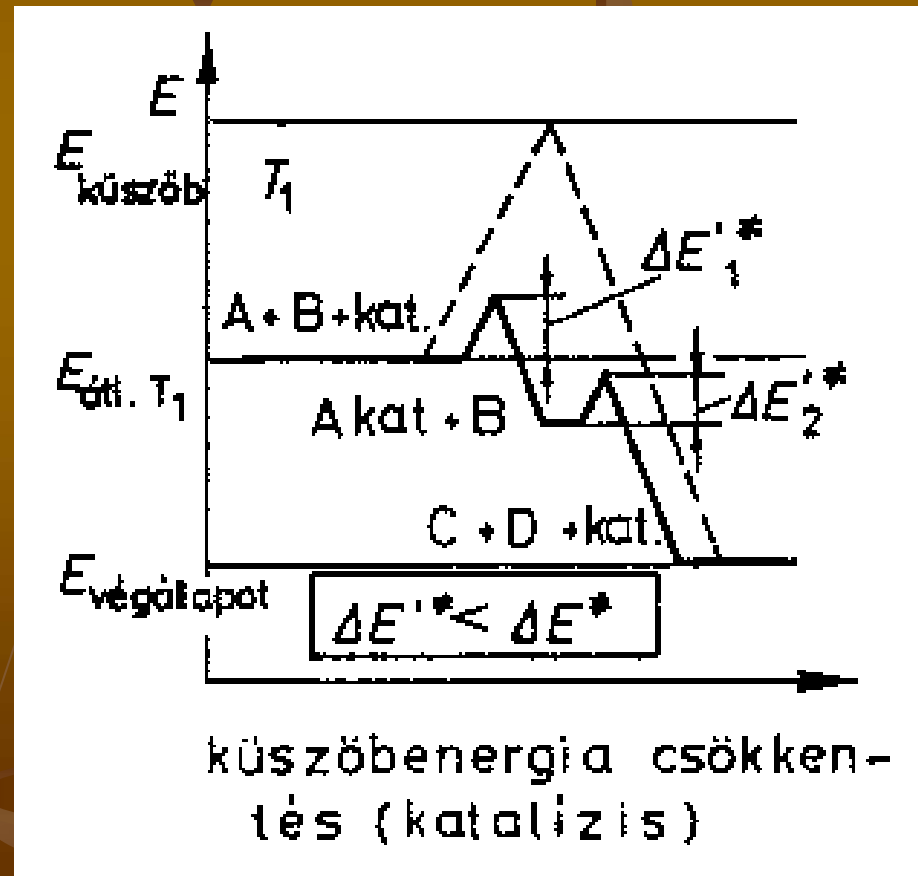
A – akciókonstans (a jól sikerült ütközés „térbeli” valószínűsége)

E_a – aktiválási energia (mennyi energiát kell hozni egy jól sikerült ütközéshez)

R – egyetemes gázállandó, T – hőmérséklet (kelvinben!)

Katalízis

Katalízis: katalizátorok segítségével az aktiválási energia kisebb egységekre bontható. A katalizátor olyan anyag, amely vagy a reakció sebességét változtatja meg, vagy a termodinamikailag lehetséges de kinetikailag gátolt reakciót lehetővé teszi.

Katalizátorok fajtái

Aszerint, hogy a katalizátor és a reaktánsok azonos vagy különböző fázisban vannak, megkülönböztetünk

- **homogén** katalitikus (azonos fázis) reakciók
  - Észterek hidrolízise sav vagy lúg katalizátorral. Biodízel átészterezés lúg katalizátorral. Az élő rendszerekben például homogén katalitikus folyamatok játszódnak le, enzimek, mint biokatalizátorok segítségével.
- **heterogén** katalitikus (különböző fázis) reakciók
  - Kipuffogógáz tisztítás. Az ipari méretű szintéziseknél, mivel a reakció után a katalizátor egyszerűen kinyerhető a rendszerből.
(Pl.: növényolaj hidrogénezése Ni katalizátorral)

Autokatalitikus reakció: olyan reakciótermék keletkezik, amely az eredeti reakcióra katalizátorként hat.

Kémiai oxigénigény (KOI) a vízben lévő oxidálható szerves anyagok mennyiségéről nyújt kvantitatív adatot. A KOI-t az 1 dm³ térfogatú vízminta által redukált oxidálószerrel egyenértékű **oxigén** tömegeként adják meg (dimenziója **mg/dm³**). Oxidálószer kálium-permanganát, vagy kálium-dikromát.

A kálium-permanganát oldat pontos koncentrációját oxidálható anyag – oxálsav titrálásával lehet meghatározni.

A folyamat közttermékeként egy +3-as oxidációs állapotú mangánt tartalmazó instabilis komplex, a **[Mn(C₂O₄)₃]³⁻** képződik.

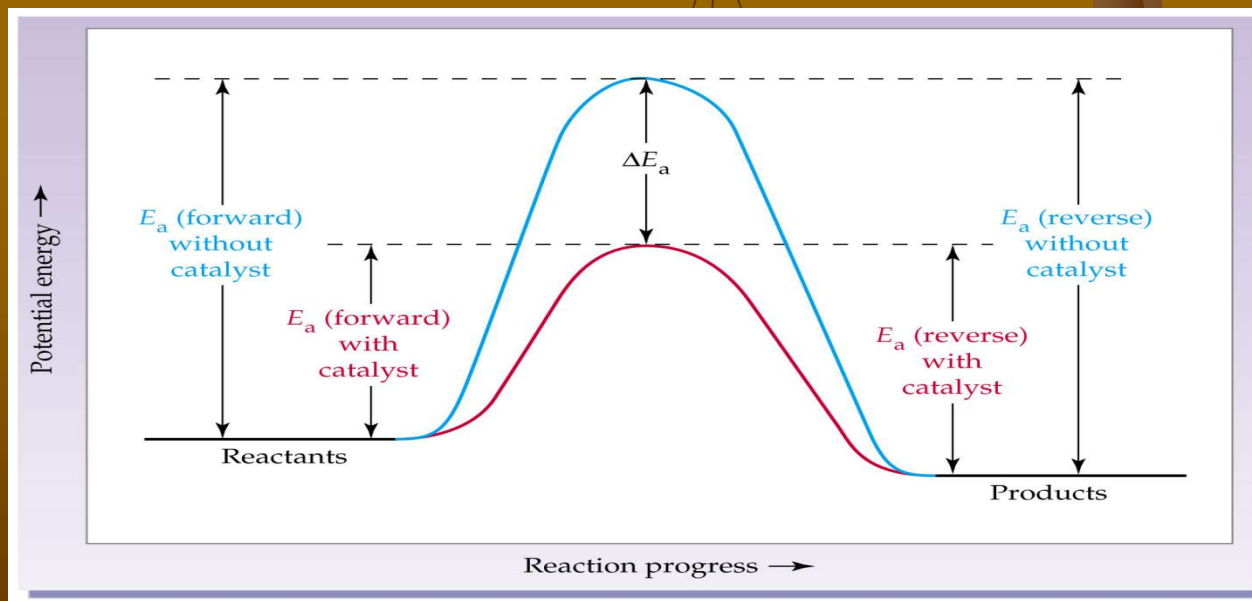
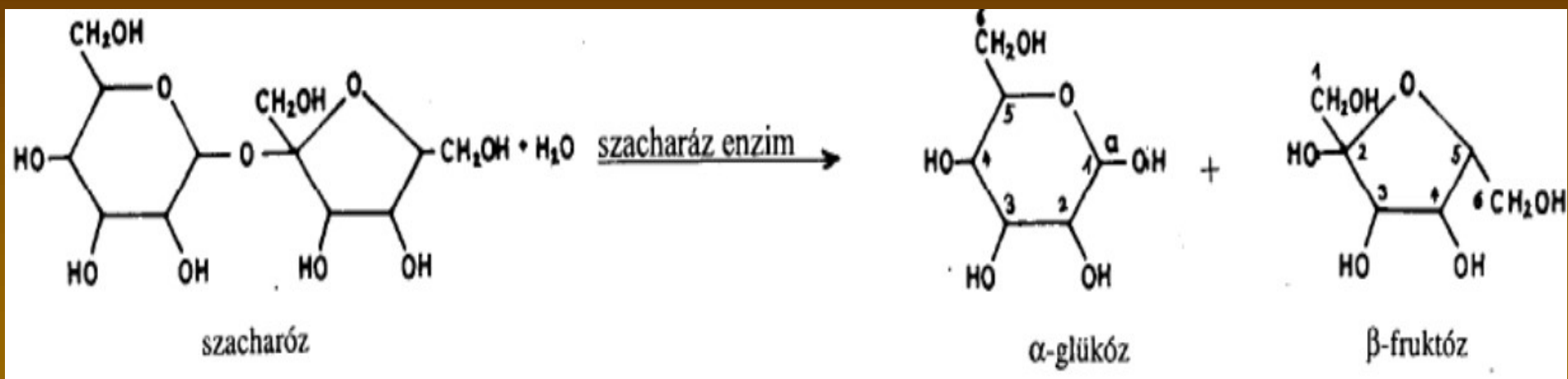

A folyamathoz szükséges **Mn²⁺** ion, ami a főreakció terméke.

Homogén katalízis

Biológiai katalizátorok – enzimek

A szacharóz hidrolízisének aktiválási energiája 107 kJ/mol

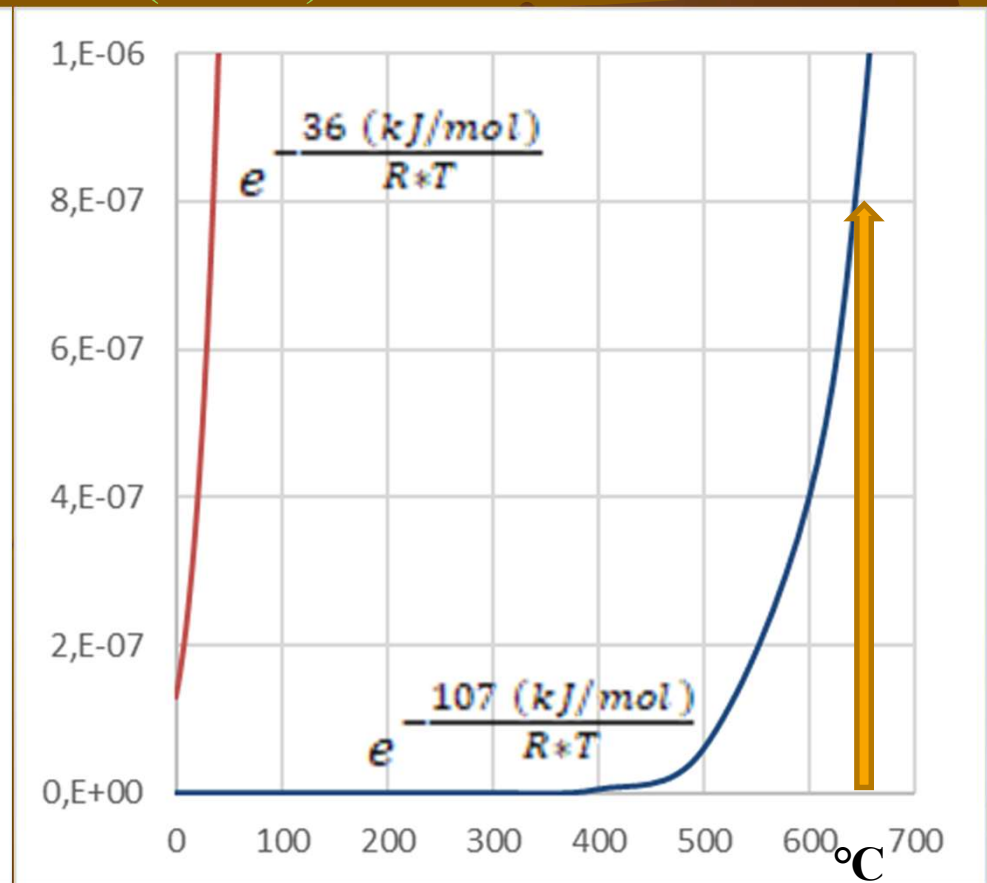
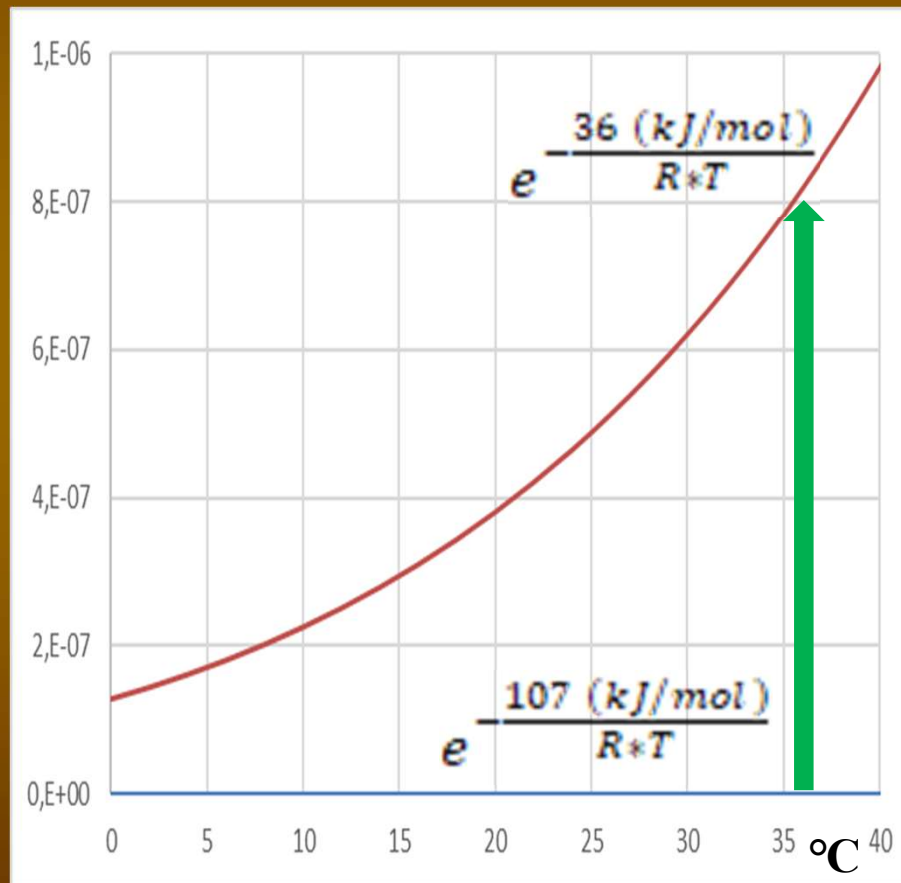
A szacharáz enzim az aktiválási energiát 36 kJ/mol-ra csökkenti

Homogén katalízis Biológiai katalizátorok – enzimek

A szacharóz hidrolízisének aktiválási energiája 107 kJ/mol

A szacharáz enzim ezt 36 kJ/mol-ra csökkenti

Ez 10^{12} -szeres sebességnövekedést eredményez az emberi test hőmérsékletén (36 °C).

Katalizátor nélkül 650 °C-on lenne a sebesség ugyanaz mint 36 °C -on

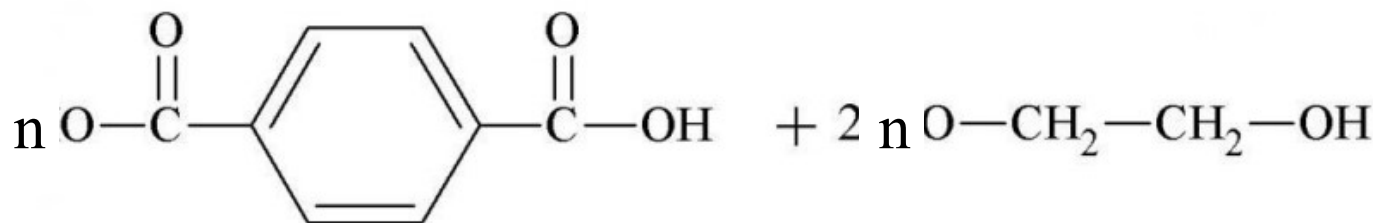
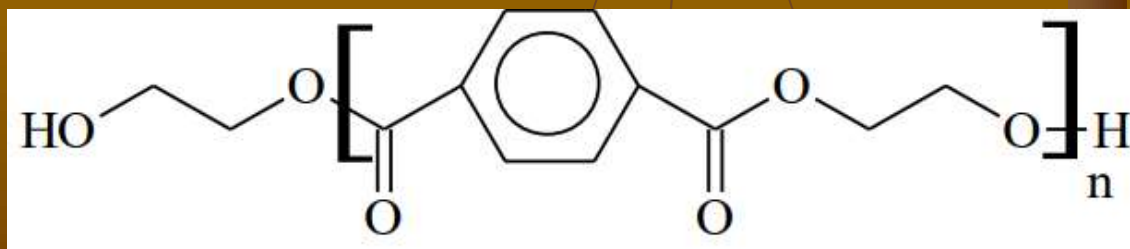
Homogén katalízis

A **szacharóz hidrolízisét** iparilag savkatalízissel végzik – invert cukor.

Az észterkötések vizes közegben termodinamikailag nem stabilak, hiszen alkohol és sav reakciójával erős vízelvonás mellett képződnek. Mégis igen sok természetes és mesterséges észtert ismerünk, amely normál körülmények között nem reagál vízzel (nem hidrolizál).

KOH katalízist alkalmazunk a **biodízel** gyártás során a zsírsav-glicerineszterek átészterezésére zsírsav-metilészterekké (4. dia↑)
Savkatalízissel monomerjeikre bonthatók a poliészterek:

PET

Katalizátor

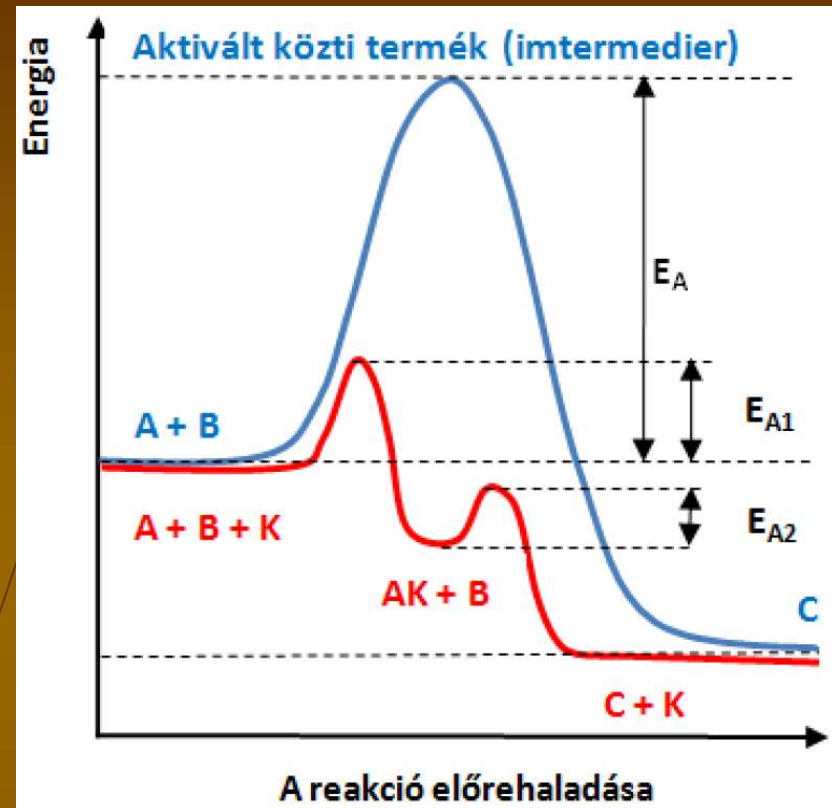
kénsav

Heterogén katalízis

$$E_A > E_{A1}$$

$$E_A > E_{A2}$$

Fischer–Tropsch-eljárás $\text{CO} + 2 \cdot \text{H}_2 = \text{H}_2\text{O} + \text{szénhidrogén}$

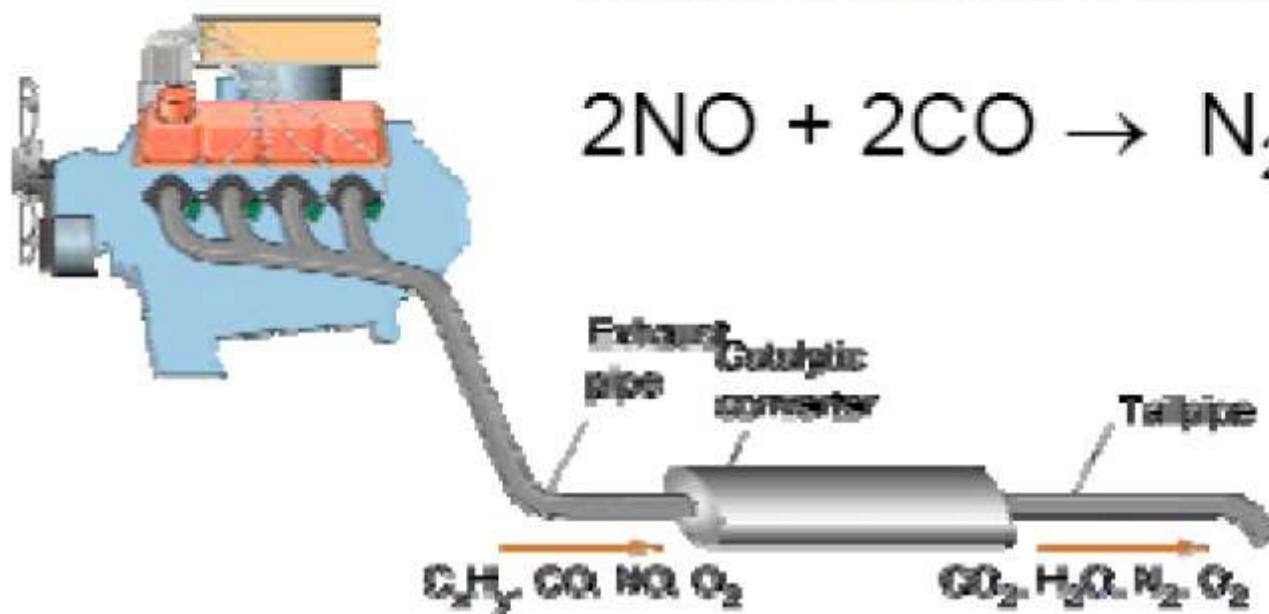
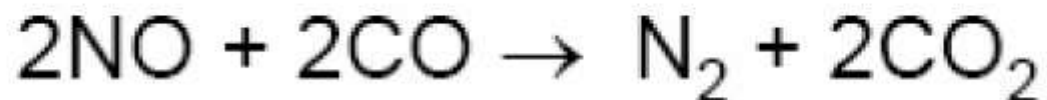
Katalizátor: **Ni – főleg metán**
Co, Fe – hosszabb szénlánc - üzemanyag

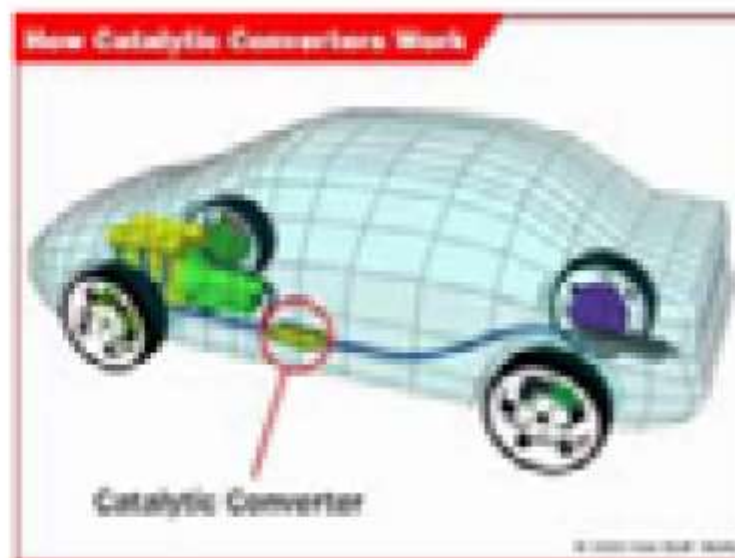
Catalysis in Automobile Catalytic Converter

Metals: Pt, Pd and Rh

Main Overall Reaction:

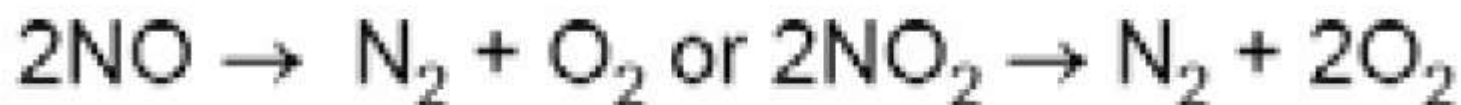

Reduction & Oxidation Catalytic Converter Reactions

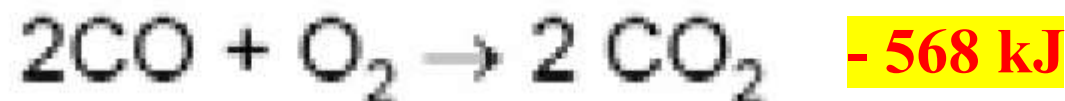

400-800 °C-fok

-181 kJ Reduction Catalysis on Pt/Rh: **- 68 kJ**

Oxidation Catalysis on Pt/Pd:

Exoterm folyamatok!

Pictures of Catalytic Converter

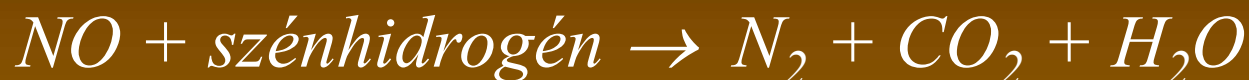

- A** Reduction catalyst
- B** Oxidation catalyst
- C** Honeycomb

Ceramic Honeycomb
Catalyst Structure

a., NO redukció (Rh):

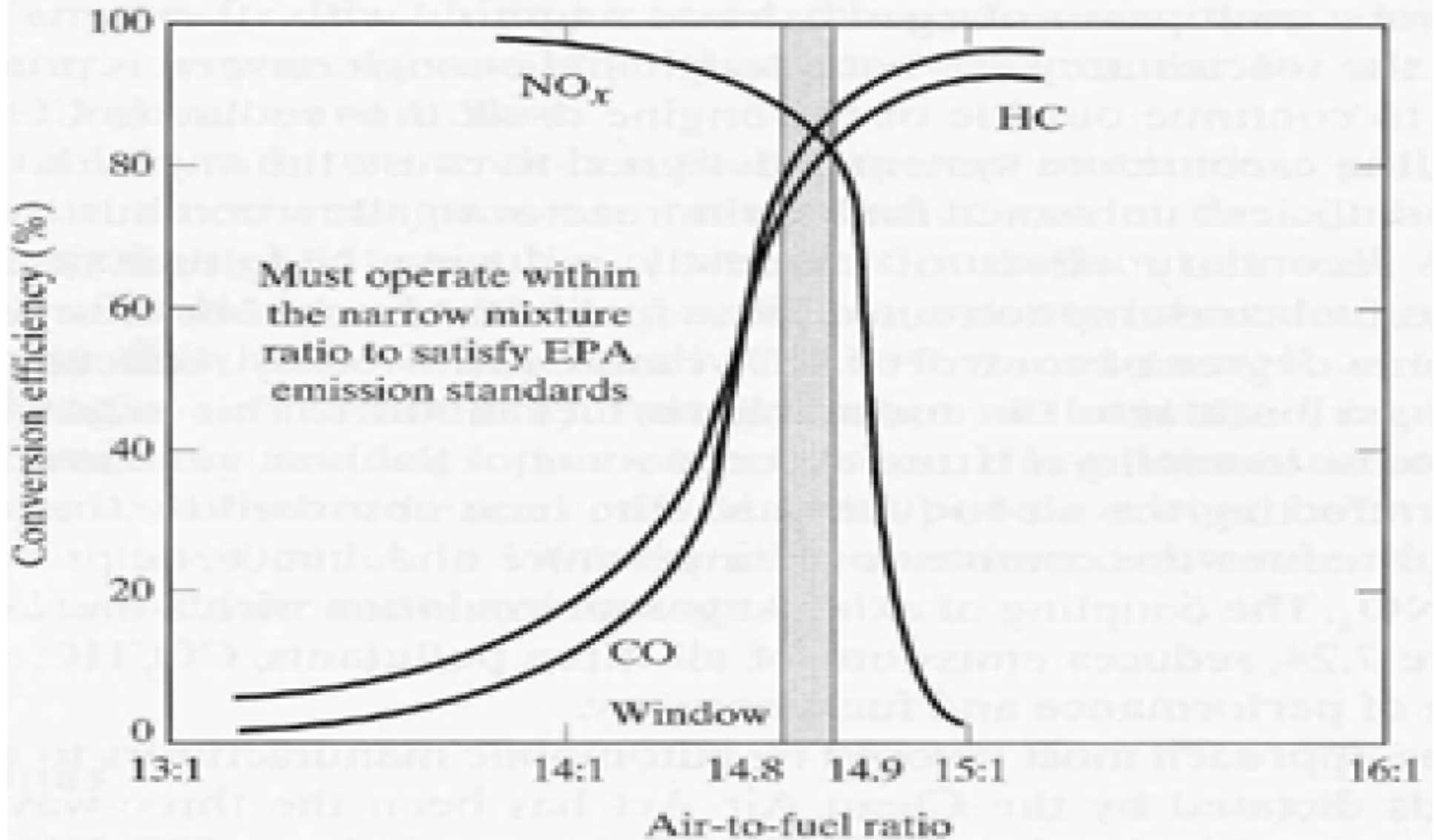
b., oxidáció (Pt és Pd):

kisebb valószínűséggel lejátszódó reakciók:

A tisztítás hatékonysága – levegő:üzemanyag arány kg/kg

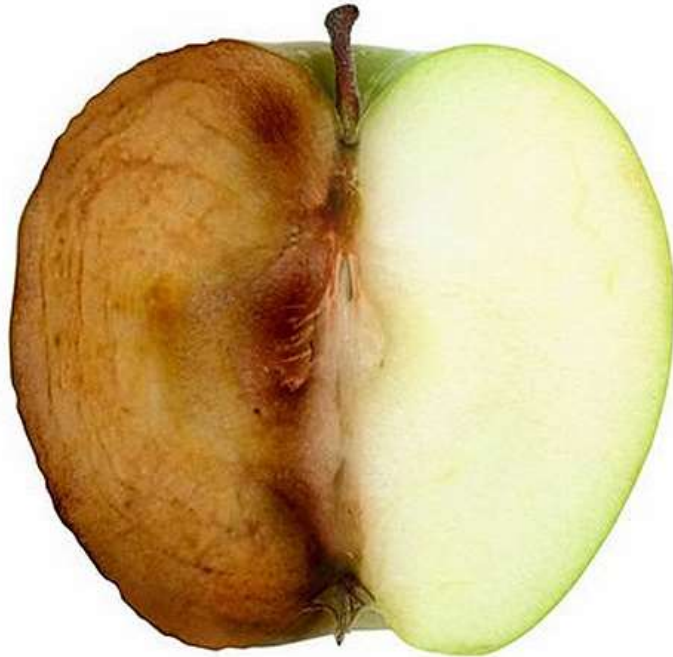

optimális arány – elektronikus motorvezérlés

Nem mindig cél a reakció gyorsítása

- Pl.: oxidáció – fémek korróziója
- fa korhadása
- gyümölcsbőr barnulása

Vágás során a gyümölcs sejtjei sérülnek, és a levegő oxigénjével kapcsolatba lépve a tirozináz nevű enzim segíti a melanin nevű barna pigmentek kialakulását.
A folyamat pH tartománya 5-7.
Ecet, citromlé gátolja a folyamatot.

A reakció lassítását, a katalizátor aktivitását csökkentő anyagok az

INHIBITOROK

INHIBITOROK

Az **inhibitorok** tehát a katalizátorok aktivitásának csökkentését célzó, kis mennyiségben alkalmazott anyagok.

Erős kölcsönhatásba lépnek a katalizátorral, blokkolják annak aktív helyeit.

Az inhibitor ún. **katalizátor méregg**é is válhat, ha a katalizátorral azonos mennyiségben van jelen, és olyan erős kölcsönhatásba lép vele, hogy egyáltalán nem marad aktív katalizátor a reakcióelegyben. A katalizátorméregyek irreverzibilisen adszorbeálódnak a katalizátor felületén.

Jellemző katalizátor méreg a **KÉN**. Nehézfém katalizátor aktív helyein inaktív szulfid keletkezik.

A kipuffogógáz tisztítás Pt katalizátorát mérgezi az **ÓLOM**, ezért tilos katalizátoros autókban ólmozott benzint használni.